

A PARLAMENTEK ELLEN.

Unirsi, nel mondo humano, vuol dire peggiorarsi.

S i g h e l e, Contro il parlamentarismo.

NE CSODÁLKOZZUNK azon, hogy a parlamenti élet az utolsó évtizedekben sok irányból jövő kemény kritika tárgya lett. Az intézmény — a modern népképviselő — már régi keletű; a gondatlan örömet, amely a vívmány megszületését kísérte, már régestrég a körültekintő fontolgatás váltotta fel s az ekként begyűlt tapasztalatok nem kevés csalódást okoztak, még több kételkedést támasztottak. Állandó belső okokon kívül az intézmény fejlődése is szaporította a kelleetlen megfigyeléseket. Az aktiv választási jog fokozatos kiterjesztésével egyenes arányban sülyedt a törvényhozó testületek szintje mélyebbre és mélyebbre s ezen erkölcsi helyzetváltozástól bizonyára nem függetlenül léptek itt mind kirívóbban előtérbe az egyébként sem hiányzó bajok. A szükséges és hasznos gyakran a képviselők elfoglaltságán vagy szakértelmük hiányán szenved hajótörést; közérdek helyett sok esetben helyi érdekeltségek vagy épenséggel magános előnyök vezérlik a parlamenti tagokat; a nemzetgyűlés terme igen sokszor nem higgadt tanácskozásoknak alkalma, hanem felkorbácsolt pártszenvédélyeknek küzdőtere, ahol az áthidalhatatlan, az értelmi meggyőzést nem ismerő ellentét, minden állami életet megbénító huzavonájával, a küzdőfelek egyike helyett magát az országot fekteti legyőzöttként a porondra.

Bármely segítség feltételezi, hogy magát a bajt ismerjük. A parlamenti élet sanálásáról sem lehet szó anélkül, hogy kóros tüneteinek aitiológiájával előzetesen ne foglalkozunk. Fel kell vetnünk a kérdést: csupán a legújabb idők fejlődési hibájával van-e itt dolgunk, a túlhajtott demokratizmus következményeivel, avagy tán — mire fönnebb már céloztam — csak a minden parlamentarizmussal szükségkép összefüggő hátrányokattette észrevehetőbbekké a legújabb fejlődés? Ugy gondolom, hogy az utóbbi esettel állunk szemközt s ez alkalommal ép ezen mélyebben gyökerező, tán kevésbé megfigyelt, de annál nagyobb kihatású alkati hibákkal és hiányokkal akarok foglalkozni. Fejtegetéseim alapjául egy olasz értekezés megbeszélését választom, mely ugyan már 1895-ben jelent meg legelső ízben, de amelynek újból való lenyomatását 1913-ban is időszerűnek találták kiadói. Sighele munkáját értem, melyben a parlamenti élet lelki alapfeltételeit teszi vizsgálat tárgyává (*Contro il parlamentarismo*, lenyomatva a: *Morale privata e morale politica* függelékeként).

I.

Sighele, ki Ferri tanítványaként eredetileg büntetőjogi kérdésekkel foglalkozott, időben az elsők közül való, kik — a múlt század kilencvenes éveitől kezdődően — a tömeglélektan mint a pszichológia külön irányát iparkodnak megállapítani és rendszerezni (I. Kornis Gyula, A lelki élet I. 167). A *Folla delinquente*¹ már 1892-ben jelent meg első kiadásában, tehát három esztendővel előbb, mintsem Le Bon összegező leírása a tömeglélek jelenségeiről; Sighele ott a maga részéről csak *G. Tardé* jelentékeny, rá mindenkor nagy hatást gyakorló kezdeményezésére hivatkozhatott (*La philosophie penale*, 1890). Gyakorlati kérdés, a tömegben elkövetett cselekedetek büntetőjogi elbírálása, adott lökést annak általános keresésére, hogy váljon a másokkal való tömeges együttlét az egyest mi módon befolyásolja érzéseiben, gondolkozásában és elhatározásaiban s hogy miként lehet ez alapon az együttlétök összességét lélektani szempontból külön alakulatnak tekinteni. Az eközben mintegy törvényszerűséggel mutatkozó ismétlődések és hasonlóságok egész természetesen általános összegezésekhez vezettek, míg a tömegnek sokirányú szerepe és jelentősége újabb és újabb részletvizsgálatokra adott alkalmat. Sighele jelen tanulmánya is az általános tömeglélektan egy ilyen speciális részére vonatkozik, annak csak egyik alkalmazása; mert a parlament maga is — a működéséhez szükséges együttlétben — mindennek előtt — tömeg.

Közvetlenül kínálkozó, mai napig vallott nézet, hogy többen közös tanácskozásaikkal értékesebb eredményhez, bölcsőbb elhatározáshoz jutnak, mint a magára hagyott egyén jut. Nem kisebb tekintély, mint *Aristoteles*, e nézet első szószólója, ki a demokratizmus által követelt nagyszám uralmát csak a «collectiv tudás» felvételével és értékelésével tudja úgy ahogy igazolni. Ha a tömeg egyes tagjai — úgy véli — külön-külön nem is sokat érnek, mégis lehetséges, hogy a tömeg a maga egészében értelmileg jobbnak, vagy legalább is nem rosszabbnak bizonyul, mint a kisszámú kiválóság. Csak együttesen és ne elkülönöttségükben vegyük a tagokat. Szerinte zenei vagy költői műveket egyes szakértőnél helyesebben ítél meg a tömeg, a sokfejű közönség, ép mert helyesebb részletmegfigyelésekből alakul ki nála az összítélet. A különbség kiváló egyén és tömeg között ép abban rejlik, hogy amaz — mint akárcsak a művészi kép a valósággal szemben — magában egyesíti azon értékeket, melyek a tömeget alkotó egyes tagokban csupán izoláltan található meg; de ez viszont nem zárja ki, hogy az egyes értékes tulajdonságot a tömegnek valamely egyszerű tagja ne bírja fokozottabb mértékben, mint a kiváló ember. A tömegre bízott választások és törvényszéki ítélezések súlyos feladatánál ugyan eszébe jut *Aristoteles*nek: a szakszerűség kérdését felvetni. Orvost csak orvos bírálhat felül; a jó politikust tehát csak a politikus választhatja ki, bűnös ember fölött csak a bíró mondhat ítéletet. De itt meg azon további gondolattal nyugtatja meg magát a görög

¹ Francia fordításában (Paul Vigny): *La foule criminelle*, 1892; németül (Hans Kurella): *Psychologie des Auflaufs und der Massenverbrechen*, 1897.

bölcs, hogy gyakran — mint pl. az építészetben — nem az alkotó, hanem a használó a competens vélemény nyilvánítására (Politika, 3,11 összevetve 3,15-tel, Bkr.).

Aristotelesnek nincsen igaza (ezt részben az angol magyarázó, J o w e t t is észreveszi.¹) Az ismereteknek azon összegezése: helyesbítése vagy kiegészítése, amely az aristotelesi collectív tudásnak alap gondolata, a valóságban legfőleg kivételes jelenség. A helyes műkritika nem sok laikus megjegyzéséből összeillesztett mozaik, mint ezt Aristoteles hiszi. Ő világosan és kifejezetten tömegre vonatkozó problémát vet fel, midőn az együttlévők körén belül keresi a közös vélemény vagy elhatározás kialakulását; de a kellő lélektan hiányában csak a tömeg mechanikusa és nem dinamikus felfogásáig jut el, midőn ott az egyéni erők zavartalan, egymástól kölcsönösen nem befolyásolt kifejtését és ekként lehetséges halmozódását feltételezi. Holott mintha a tapasztalás azt látszanék bizonyítani, hogy tömegben az értelmi erők összegeződés helyett egyenesen kizárják egymást (le forse degli uomini uniti si elidono e non si sommano, mondja Gabelli). Rendes esetként lefokozott értékű productum itt a végső eredmény. Esküdtszékek olykor hihetetlenül hangzó igazmondását nemcsak szakbíró, hanem magába szállt esküdt sem vállalná Bizottsági jelentések csak oly módon kerülnek el a collectív munka ellenmondásait, hogy józan gyakorlatból egy ember művei. Mert a tömeg e lefokozó erejével mintha a szaktudás sem tudna megbirkózni. Ki nem hallott, nem szerzett magán keserű tapasztalást egyúvé verődött tudósok és művészek képtelen döntéseiről, siralmas állásfoglalásáról?

Miért van ez így? Ha okos emberek összeülnek és tanácskoznak, miért nem szokott az eredmény a hozzáfűzött reménynek megfelelni? E kérdésre S i g h e l e t ő l tulajdonképpen nem kapunk feleletet. Akiknek szavaira hivatkozik, azok inkább csak sejtetik a megoldást, vagy a megoldásnak legfőleg egy-egy oldalát érintik magyarázatukkal. Guy de Maupassant tengeri magányában (Sur l'eau) a költő intuítiójával látja és állapítja meg, hogy az egyedüllét fokozza értelmi képességeinket, míg a másokkal való érintkezés, mindaz, amit hallani és amire felelni kell, átlagos nivóra igyekszik süllyeszteni az egyéni kezdeményezést, belátást és élelemjűséget. A modern társadalmi ember tiltakozása ez a magasabb gondolkozást és finomabb érzéseket lenyűgöző környezettel szemben; classikus szavai ugyanazon hangulatnak, mely az ókorban Platón t az agorától távolította el (Th e a i t e t o s), s melynek a középkori gondolkozás körében Kempis Tamás adott éles hangú kifejezést (D e i m i t a t i o n e

¹ V. ö. The Politics of Aristotle II. 129. De amit Jowett nem lát, az az, hogy itt Aristoteles nem az átlagos emberi értelemről vagy a közös emberi ismeretekről, tehát a «common sense»-ről beszél, hanem a collectivén kialakuló tudásról. Ennélfogva egészen fölösleges az aristotelesi szöveget a common sense-nek egy hosszas, pontokba szedett, tagadhatatlanul angol lapossággal megírt apológiájával támogatni. A tömegpsychológiával való foglalkozás a görög szövegek magyarázása szempontjából sem mellékes! — Az aristotelesi gondolat leghatározottabb mondata: κρινεῖ ἀμεινον ἔχλος πολλὰ ἢ εἰς ὅστις οὖν, hol ἔχλος az együttlévők tömegét jelenti.

Christi I. 20; De amore solitudinis et silentii, a hol: Dixit quidam: Quoties inter homines fui, minor homo redii). Nordau ötletét, aki újabb műveiben a maga híg racionalismusával annyira képtelennek bizonyult tömegpsychologiai kérdéseket megérteni, csak Sighele elfogultsága tekintheti megoldásnak felvetett problémánkra. Nordau 20 vagy 30 Goethét, Kantot, Helmholtzt, Shakespearet, Newtont ültet össze, hogy valamely mindennapi kérdéstről tanácskozzanak és döntsenek. Szerinte a döntés azért lesz átlagos vagy akár azon alóli, mert e géniekben nem a mindenik egyéniségét kitevő külön képesség (az egymástól elkülönülő a , b , c stb.) fog itt szóhoz jutni, hanem a mindenkben egyformán meglévő közös emberi tulajdon (x ; tehát $20-30x$). De az emberi lelket — a géniekét sem — lehet oly mechanikus módon két részre bontani, mint ezt Nordau feltételezi; ezenkívül példájában nyílt kérdés marad, hogy a genialitás mennyi szerepet játszhatik a mindennapi tudás mellett akár gyakorlati kérdések eldöntésében is, s hogy adott alkalommal miért ne gyűrhetné le az a , b , c közül az egyik vagy a másik a többit valamennyit a ?-ekkel együtt. Csak a matematikában igaz, hogy 20 több az 1-nél; a szellemi életben — s a rationalista Nordau erről természetesen megfeledkezik — az eset fordítottja is lehetséges. Többnek lenni, érvényesülni annyit jelent — épenséggel a tömegben — mint küzdeni, hol az egyes, kivételképen a legjobb is felülkerekedhetik, bár a közvetlen tülekedés nem annak szokta juttatni a babért. E küzdelemre utal Gabelli fönt idézett tételével; ennek chance-ait kell most tüzetesebben szemügyre vennünk.

Tegyük fel, hogy valamely tanácskozásban a szőnyegre kerülő feladat legjobb megoldását a tanácskozók egyike ismeri, s hogy neki tényleg sikerül gondolatát a többiekkel elfogadtatni. Minő formában, mi módon, milyen feltételek közt és eszközökkel fog ez sikerülni? Társaira tekintettel talán máris messzemenő engedményeket tett eredeti tervezetéből; a másokkal való együttlét kényszerénél, tudatánál fogva a következetesség rovására tán már eleve lefokozta magát. De ha ez nem is történt meg, mindenesetre ismernie kellett a meggyőzés, a rábeszélés eszközeit; ha tartalomban nem is, szóban mindenképp meg kellett hoznia a tömegnek kötelező áldozatot. S itt felvetem az előzetes kérdést, hogy: nem mondom szükségképen, de akárcsak. rendes esetben az fog-e legjobban érteni a tömegsuggerálás módjaihoz, aki az értelmi feladatok legjobb megoldását ismeri? Nem lehetne-e majdnem megfordítani a sorrendet ama gyanítás kifejezésével, hogy annak megoldását fogják eo ipso a legjobbnak tekinteni, aki a tömeg «suggerálásához» a legkiválóbban ért?

De mielőtt tovább mennék, előbb egy közelfekvő ellenvetésre kell megfelelnem. Collectiv szellemi munkánál, azt mondhatnák, nem arról van szó, hogy egy valaki a maga tudását és meggyőződését a többiekre ráerőszakolja, hanem arról, hogy közös erőfajtaival — mindenki a maga külön járulékát adván hozzá — csakugyan közös munka jöjjön létre. De, úgy gondolom, csupán logikai követelményt hangoztat az ellenvetés, olyasvalamit, ami a valóságban ritkán szokott bekövetkezni. Különösen két körülmény állja útját annak, hogy ténylegesen collectiv munka legyen ad hoc tanácskozások eredménye. Először már a vitatásra vagy elhatáro-

zásra kerülő tárgy sem igen szokta túrni a kiegyeztetést; a dolgok ellentétének megfelelően és ellentétek közt mozgó gondolkozásmódunkkal összhangban kell többnyire döntenünk, jobbra vagy balra államink. De ami minden tartalmi feltételnél még sokkal fontosabb: a magasabbrendű szellemi munka, legyen az akár belátás, akár ennek megfelelő akaratnyilvánítás, annyira az egyéni rátermettséget követeli meg, annyira egyéni, mert egységet kívánó természetű, hogy már e formális oknál fogva is egyén és nem összeség fogja ily esetekben a döntő szerepet játszani. Az emberi lélek egysége magoknál a szellemi termékeknél is mutatkozik, mert biztos akarat és összefogó tudás alapján itt is az egységes jelleg a tendentia. Nem csupán collectivumok: nemzetgyűlések, bizottságok, egyébfajta tömegtárgyalások közismert lassúságára célok itt az egyesnek célhoz mért gyors elhatározásával szemben; hosszabb értelmi tevékenységet megkívánó munkálatok még világosabban mutatják, hogy collectivumok közös működése mily kevésbé alkalmas a magára bízott egyéni erő kifejtéssel versenyezni. A tudomány és művészet remekei nem bizottsági tanácskozások szülöttei; még azon tudós elmélet is, mely a régi epikát — sokszor csak népiesnek gondolt természeténél fogva — collectiv eredetűnek igyekezett feltüntetni, a maga általánosságában hibásnak bizonyult; nincs műkritikus, ki valamely francia vígjátékíró-cégnek termékeit Molière darabjai mellé merné állítani. Magok a tanácskozások is, többnyire csak akkor jutnak céljukhoz, jelentenek valamit, ha az egyes vélemények elkülönzésükben maradnak meg, s csak utólag nyílik lehetőség e külön votumokat egységet nem nélkülöző egyéni munkává tömöríteni; de ez esetben már csak átvitt értelemben beszélhetünk «collectiv» munkáról. Csupán informatívjellegű megbeszéléseknek (enquête-eknek) nagy előnyét ez okolja meg holmi compromissumok, szellemi foldozások kísérletei mellett. Mindezzel korántsem akarom a collectiv összeműködés nagy jelentőségét kétségbevonni egész kulturális életünk kialakulásában; de más itt a közösségnek és más az egyénnek helye és szerepe. Műveltségünk széles alapjait századoknak közös munkája, hagyománya építette fel; a nyelvet, a jogi és élet-szokásokat nem egyes ember találta ki, hanem miként sokan együttesen teremtették, a mai napig kölcsönösségben nyilatkoznak meg és módosulnak. De e collectiv jellegű nagy keretek között és fölött nem a tömeg épít tovább, hanem benne és számára az egyén a maga találékonyásával, szabadságával, egységével.

De térjünk kérdésünkhöz vissza. Tehát annál nagyobb valószínűséggel fogja valaki a tömegben a maga meggyőződését a többiekkel elfogadtatni, ha kell: rajok erőszakolni, mentől inkább rendelkezik a meggyőzésnek azon eszközeivel, melyek itt — a tömegben — hatásosak. Melyek ezek? Mindenekelőtt nem ugyanazok, mint aminőkkel a tömeges együttlét által nem feszélyezett értelem érvelni szokott. Ezt mindenki tudja, mindenki tapasztalta, kinek valamikor is alkalma volt, hogy sok ember előtt «szónokoljon». Már magának a szónoknak megjelenése, személye minden igazságtól független különös jelentőséget nyerhet a gyorsan kialakuló tömeghangulat által; ezt a szónok is erezi és visszahatásképpen saját hangulatának befolyása alá kerül. A prestige látszatértékei: a névhez,

külsőhöz, társadalmi álláshoz fűződő előítéletek fogják itt alkalomszerűen a meghallgatás készségét emelni, s a közönséget szónokával együtt az igazságtól annál biztosabban eltéríteni, mentől nagyobb érzelmi engedelményekre hajlik az utóbbi. Ő tán jobb belátása ellenére is a tömegrhetorika jól kipróbált módjaihoz folyamodik, melyek annyira különbözőek a logikai okfejtés és bizonyítás módjaitól, sőt gyakran egyenes ellentétjei azoknak. Mert a szónoki rábeszélés fogalmak helyett képekkel, azonosságok helyett hasonlatokkal és analógiákkal, bizonyító adatok és kényszerű okok helyett kategorikus állítással, egyszerű követeléssel dolgozik. Ritkán marad meg a valóság keretei között, mert a túlzás: a nagyítás vagy kicsinyítés egyik leghatékonyabb fegyvere. Természeténél fogva inkább az érzelmekre, mintsem az értelemre appellál; önkéntelenül alkalmazkodik lelki életünk azon sajátágához, amely — a tartalmi igazság singularitásával szemben — az érzelmelek összegezését, intenzitásuk növekedését engedí meg ott, ahol tömeges együttlétről, kölcsönhatásokról van szó. A tömegrhetorika a közvetett utak mellőzésével az akarat közvetlen irányítására törekszik, s e cél szolgálatában minden ténybeli igazságnál, logikai finomságnál hatásosabbnak bizonyulhat — a nagy hang.

Ama feltevésből indultunk ki, hogy valamely tanácskozásban a szőnyegre kerülő feladat legjobb megoldását a tanácskozók egyike ismeri, s hogy neki tényleg sikerül gondolatát a többiekkel elfogadtatni. Most, a tömeg előtti érvényesülés módjait és eszközeit ismerve, világosan láthatjuk, hogy mennyire valószínűtlen volt a feltevésünk. Hogy a feltételezett legjobb eset bekövetkezzék, ahhoz két — egymás érvényesülését részben feszélyező — körülmény találkozása szükséges: az igazság ismeretének és a szónoki készségnek találkozása; hogy a tévedés vagy a féligazság üljön diadalt, ahhoz a szónoki készség egymagában elegendő. Már pedig ez utóbbi bizonytalansággal rendelkező tulajdonság, mint amily gyakran rendelkezünk az élet összetett kérdéseiben a leghelyesebb belátással. A feltételek e különbségében rejlik a legfőbb oka annak, hogy még okos emberek tanácskozásában is miért a «szót» és nem az igazságot illeti meg a döntés (erkölcsi vonatkozásában úgy fejezte ezt ki a római: *senatores boni viri, senatus autem mala bestia*). Igazságnak és retorikának az előbbinek károsodása nélkül kellene egyszemélyben egyesülnie; holott a retorika az igazságnak ártani szokott és gyakran az ért hozzá a legkiválóbb módon, kinek az igazsághoz semmi köze sincsen. A mi külön kérdésünkre tekintettel nem fogadom el ellenvetésként, hogy egyszerű tanácskozásoknál a tömegrhetorikának nincsen, vagy csak alárendelt a szerepe. Minden emberi együttlét közös cél szolgálatában tömeget jelent, s így ennek sajátágai és követelményei — ha váltakozó mértékben és módosulásokkal is — mindenütt mutatkoznak, ahol olyan együttléttel van dolgunk. Szaktanácskozmányoktól a népgyűlésekig bizonytalanság nagy a távolság; de lélektani szempontból a tömegszerű, jelleg még azokat is egymáshoz fűzi. Még a szaktudásból is tömegtünetek osztályosa lesz, ha vitás kérdések az exact tudás körén kívül érzelmelet és subjectiv hangulatokat ébresztenek. A n e m z e t g y ű l é s b e n — s b e n n ű n k e t m o s t e z é r d e k e l — m i n d e n e s e t r e «szónokolnak».

A szónoklatoknak félrevezető befolyásától legsikeresebben a biztos tudás óv meg. Mert itt is úgy van, mint a suggestiónál és hypnotis-musnál, miket oly gyakran, de elég helytelenül szokás a tömegre gyakorolt hatások végső magyarázóiként idézgetni. Nem mindenki hypnotizálható, legalább tényleg nem, ha elvben mindenkor el is képzelhetjük a sikert biztosító feltételeket; s mindenkinek nem mindent suggerálhatok hypnotikus állapotában. Utóbbi esetben az egyéni karakter fog dönteni az engedelmesség hatáiról; midőn meg azon ellenállásról van szó, melyet a tömeghangulatban megerősödött beszéd hatalmával szemben kell az egyénnek kifejtenie, jellemesen, meggyőződésen kívül az ismeretek sem nélkülözhetők.

E pontnál a modern demokratia egész fejlődése ellentétbe kerül a tömeglélektani alapon támasztható követelményekkel. Tudással vértezett embereket keresünk s ehelyett a demokratikus elv arra tanít ki és — sajnos — tanításának gyakorlati következményeit is oly értelemben vonja le, hogy a politikához nem szükséges szakismeret; hogy politikával mindenki fia egyforma jogon foglalkozhatik. Már Sokratest a népuralom e természetesnek mondható ismeretelmélete döbbsentette meg legfőképpen s a tanítvány nem egy dialógusában ép annak kíméletlen cáfolatát igyekezett adni. Az időközben eltelt majdnem harmadfélezer esztendő alatt az érvényesülés vágya a görög bölcseséget újból és újból feledtette. Manapság a politikai tudás nihilismusa oly általános a közélet terén, hogy a francia Fauguet-nek alkalmat adott rá, hogy külön könyvben foglalkozzék e modern istentisztelettel, a «hozzánemértés cultusával» (Le culte de l'incompétence, magyar fordításban: A kontárság kultusza).

Mai formájában angol eredetű a tan s keletkezésének alapmotívumát tekintve, korántsem oly szerény, mint ezt azon mindent egy szintre nivelláló igyekezetből gyanítanók, melyből, folytatólagos erejét meríti. Közelebről bárhogyan is értelmezzük a «common sense»-t, akár közös emberi logikának, akár a józan emberi ész közös ismereti kincsének minősítsük is, mindenesetre az intellectualismus nyárspolgáriás göggye, politikai téren a liberális harmadik rend öntudata volt, mely lenéző irigységgel fordított hátat a tudomány előkelőségének.¹ Miként később az angol-amerikai voluntarismus (a gyakorlat nyervén szólva: a stréberség) a pragmatismus elméletébe vetítette a maga század véges érzés- és gondolkozásmódját s nem rettent vissza annak hirdetésétől, hogy az igaz, amit akarok; hasonlóképen a hatalommá nőtt polgári elme már előzőleg azt hirdette nem kevesebb önbizalommal és ép annyi naivitással: az igaz, amit közvetlen tapasztalataim által magam tudok. E lapos empiria elől kellene a mélyebb gondolkozásnak és szakszerűségnek hátrálnia, hogy a közvetett kutatási módokat a közvetlen érzéki megfigyelés, az emberi kiválóságot az átlagember tegye fölöslegessé. Ha tán annak idején volt is némi értelme és jelentősége annak, hogy a túltengő elmélet egyoldalúságaival szemben a gyakorlati józanságra hivatkoztak, nincsen manapság: az elmélet és gyakorlat ölelkezésének korában. Mai műveltségünk javarészt annak

¹ Nem a common sense végső ismeretelméleti jelentésével van itt dolgunk, hanem annak gyakorlati motívumaival és következményeivel.

köszöni technikai vívmányait, hogy eszével túljárt mindazon, ami a köznap értelem számára további következmények nélkül egyszerűen adva van; s nem kevésbé szükséges, hogy a tudós kutatásnak eszközeivel, lupéjával lássa el szemét az, aki a modern összetett állami élet jelenségeit érteni, vezetni akarja. Tán a múltban, a politikai csendélet éveiben, egy kis átlagos józanság is eldirigálta az állam hajóját, sőt szükség esetén át is segített a bajokon; manapság csak a legnagyobb veszedelmek árán lehet egy nemzetgyűlés makacsul analphabéta.

Tehát a közös emberi ész nyilvánvalóan nem elegendő országok vezetésére; de nem lesz-e elégséges, ha csak a vezetők kiválasztásáról, megválasztásáról van szó? Ismeretbölcsezet tekintetében egy lefokozott értékű («common sense» gondolatán épül fel egész modern demokrátiánk. Csupán az általános emberi értelemben vetett bizalom terjeszthette ki a választói jogot mind szélesebb és szélesebb körökre; csak a feladathoz mért képességek feltételezésével tekinthetem a nagyszámú jogának, hogy a politikai hatalom képviselőiről döntsön. Kissé cynikus kibúvó lenne, ha itt az intézmények jogosultságát azzal igazolnók, hogy a népszavazás mindenképpen olyan törvényhozó testületet hoz létre, minőt az illető nép maga megérdemel. Ahol a képviseleti rendszernek nincsen annyira átfogó jelentősége, mint a demokráciában, ott az általános értelmi rátermettséget nem is hangsúlyozzák annyira határozottan; ott az egyesnek a maga akarata ellenére is boldogulnia kell. Mintha ezért óhajtana a socialístico-communista gondolat mindenáron a tudomány mezében fellépni (marxismus) a közös emberi észre és a közvéleményre hivatkozó demokratákkal szemben.

Tömeglélektani szempontból az egész választási rendszer ép annyira illúzióknak mutatkozik, mint amennyire a parlament bölcsességébe vetett hit annak bizonyult. Feltevés szerint az egyes választók egyéni belátása és akarata jut a szavazás actusánál kifejezésre. De ha a valóban léteznék is olyasvalami (ami már magában véve túlságosan merész gondolat!), alámerülne a korteskedések és gyűlésezések tömeghangulatában. A választási eredmény nem az egyes független akaratok összegezéséből áll elő, mint ezt a demokrata elmélet naivan tanítja; egyes embernek vagy legfőlegb egyes embereknek a többiekre erőszakolt véleménye lesz itt nyilvánvalóvá. Tehát tömeg helyett az egyes, nép helyett a pártvezetőség vagy a jelölt; ami még magában nem lenne baj, hacsak meglenne a biztosíték, hogy a választási küzdelemben a jobbik fél jut diadalhoz.

De mikor már egyszerű tanácskozásoknál volt okunk félni a tömegrabszólás illogikátlan eszközeitől, akkor mi sok jót várhatunk attól a mérközéstől, melyben üres jelszók és phrasisek, nagyhangú ígéretek, hazug rágalomok és ravasz trükkök iparkodnak egymást túllícitálni? A nagyméretű modern politikai pártszervezkedésnek tán megvan az a jelentősége, hogy összefog, irányt szab olyasvalaminek, ami céltalan, mert eredménytelen izoláltságban maradna meg ezen együvé hajtó erő nélkül. De a nyájszerű együttlét nyájösztonöket vált ki; a politikai nagykorúság értelmileg kiskorúvá teszi az egyént tömegbeolvadó érzésével és gondolkodásával. Ostrogorski könyve (*La démocratie et les partis politiques*),

amely a legnagyobb részletességgel teszi az angol és amerikai politikai pártok életét tanulmánya tárgyává, ama követelő kérdésbe hangzik ki, hogy mi módon szabadítsuk meg az egyént a pártszervezet békóiból; pedig Ostrogorski még a munkáspártok jelentősebb politikai szerepe s így azok figyelembevétele nélkül elmélkedett. Majd ha egykor nem is a hullámszó tömeghangulat, hanem a mindenkire rádiktált kényszer fog a szabadság és önrendelkezés nevében képviselőket delegálni!

Majd akkor még nyilvánvalóbbá lesz, hogy a többség igazáról már csak azért sem beszélhetünk, mert a többség csak formaság, nem *primaire* akaratot jelentő tartalom. *S i g h e l e* kedvenc tételét, hogy amennyire kétes értékű a többségi elv a jelen problémáival szemben, ép annyira helytálló a múltra vonatkozólag, mert az marad meg a múlt hagyományából, amit a többség végérvényes «ítélettel» helyesnek mond (v. ö. *Le despotisme de la majorité et la psychologie collective*, a *La foule criminelle* függelékeként, 168), oda fogjuk módosítani, hogy a többség mindig — a múltra ép úgy, mint a jelenre vonatkozólag — csak türelmes kerete, tartója a vezetők által mozgatott erőknél, illetőleg az ezen úton felhalmozódott eredményeknek, az önálló kezdeményezés és ítélet lehetősége nélkül.

A többségi elvnek és a «*common sense*» hitének szánt kitérés után visszatérhetünk eredeti kérdésünkhöz, a parlamenthez. Háromszoros tömeglélektani megkötöttséggel áll a parlament tagja szemeink előtt: hangulatnak köszöni megválasztását, hangulatot igyekszik kelteni vagy másoktól támasztott hangulatnak rabja az országház termében.

E körülmények jelentőségét a «*rideg valóság* elvont következő érveléssel lehetne gyengíteni. A kérdéses tömegpsychologiai meghatározottságnak — mondhatná valaki — tán nagy hordereje lenne, ha szabad választás útján kerülnének a nép képviselői a parlamentbe és ha itt szabad tanácskozás folynék. De a középpont jelöltjét, a hivatalt, igen gyakran minden ellenkezés nélkül, sőt egyhangú «közlekedéssel» választja meg a kerület, s ami a folytatást illeti: a mai parlamenti gyakorlat jól előkészített, többnyire formálisan lezárt anyagot hoz a képviselők elé, melynek szavazás által eldöntendő sorsát már eleve kijelölte a többségi párt állásfoglalása. Amit a kormány akar, azt akarja természetesen a kormányt támogató párt is, azt követeli meg ennek minden egyes tagjától a szigorú pártfegyelem. Ha ellentétes nézetek szembehelyezkedésére kerül is sor a tanácskozásnak folyamán, meggyőzésre, véleményváltoztatásra a legritkább esetben. Már csak azért sem, mert a politikai kérdések legfőbb mozgatója a minden kapacitálást kizáró politikai hit szokott lenni. (V. ö. *Le Bon* könyvét: *Les opinions et les croyances*, 1911.) Ily körülmények között — mondhatná valaki — önkéntelen tömegjelenségek helyett legfőlegb olyanokról lehetne szó, amelyek jól megvont keretekben mozognak, s melyeknek — a nyílt erőszakot jelentő obstruálástól eltekintve — magára a törvényhozói actusra semmi jelentősebb befolyásuk sem lehet. De ha csakugyan így áll a dolog, ha a parlamentben csupán arról döntenek, ami már úgy is el van döntve, akkor — kérdezhetnők válaszképen — mire jó az az egész nagy tagozatú apparatus, amit parlamentnek nevezünk; akkor miért az a halálos komolyság, ha a nemzetgyűlésről

esik beszéd? A kormányzás rotatóját, ha csak erre van szükség, más módon is lehetne biztosítani; kormánybuktatást időközönként kevesebb kelléssel is lehetne rendezni.

II.

Eddig a parlamenti működést az intellectus szempontjából tettük vizsgálat tárgyává; a kép semmivel sem lesz tetszetősebb, ha a parlamenti együttlét által kiváltott érzelmekről s az ezek alapján kialakuló parlamenti erkölcsről számolunk be. Miként eddig nem vettünk alapul speciális állapotokat, hanem minden törvényhozó testületnek szükségképen adott tömegjellegéből vontuk le a következtetéseket, úgy e fejezetben is csak a legáltalánosabb jelenségeket hozzuk szóba.

A gyakori együttlét, a legszemélyesebb és legközvetlenebb összeműködés, a kiváltságos foglalkozás közössége valósággal cast-szellemet teremt egy-egy nemzetgyűlés tagjai között. Képviselőnek lenni nemcsak hivatás, hanem külön társadalmi posztó, melyen közönséges halandó máról-holnapra egy sajátos érzés- és gondolkozásmód világába emelkedhetik. Cast-szellem soha semmi körülmény között sem kívánatos, még akkor sem, ha valamely állami szervnek élő tagjai egységében és külön jelentőségének öntudatosságában kell nyilvánítania a maga erejét. A cast-szellem veszedelmes és káros még olyankor is, midőn nem egyszerre az egész osztály által, hanem csak a tagok külön szerepében és vonatkozásában érezteti társadalmi hatását.

A képviselő nemcsak külön ember a többiek mellett, hanem különb a többieknél. Kiváltságos közjogi helyzete immúnissá és inviolabilissé teszi; maga a képviselői szerep ennek fontosságát messze túlhaladó önérzetet kelt benne. Legyen bár közepes szónok, pártszempontból kötelességszerűen kijáró helyeslések és éljenzések fogják olykor szavait követni; s ezen ünnepeltetés szükségkép megtéveszti önismeretét abban a zártkörű levegőben, melybe csak kivételesen jut el a meg nem tévesztett nyilvánosság kritikai szele. Espinas egyik közismert munkájában (*Des sociétés animales*) számszerűen iparkodik megállapítani a szónoki hatás érzelmi eredményeit. Szerinte, ha 300 a hallgatók száma, ha 10-zel jelöljük a szónok alapérzelmét, s ha legalább félszeres az, amit a szónok a magából a hallgatóság minden tagjának átad és ettől kap, illetőleg amit a hallgatók kölcsönösen egymástól kapnak (mert hisz nemcsak a szónoknak, hanem egymásnak kölcsönös befolyását is érezik), akkor $\frac{5}{2} \cdot 300 = 750$ fogja a publicum minden tagjának és magának a szónoknak érzelmi erejét jelölni. Nem kell Espinas matematikai játékát alapul venni, hogy mégis teljes mértékben megértsük, hogy a szónoki hatás által kiváltott hangulat mily lényegesen fokozza az együttérzés érzelmeit, s hogy ennek viszont mily lényeges befolyást kell a szónok személyiségére gyakorolnia. Ismétlődés és külső körülmények karöltve hatnak közre, hogy állandóbb jellegű eredményhez vezessen az alkalmoszerű, múló élmény. A hírlapi nyilvántartás ususa, abususa folytán tán még aznap, vagy a rákövetkező reggel majdnem szószerinti közlésben olvashatja a képviselő úr elhangzott nagy beszédét, sebben a magáról

alkotott előnyös véleménynek teljes igazolását látja. Lassankint a jellem mélységéig átváltozik; szónokká lesz a szónak mindent átfogó erkölcsi értelmében. Ismertem képviselőt, aki annyira elveszítette a közvetlen társalgás módját, hogy egyszerű elbeszélés vagy vitatkozás helyett már csak szónokolni tudott, s néha önfeledten képzelt hallgatóságának tetszésnyilvánításait is jelezte.

A szónoki világ sok hasonlóságot mutat a színpadival: egyiket sem kell egészen komolyan venni. A képviselő is csak a maga személyére vonatkozó következményeket vonja le illő komolysággal; teljesen tisztában van a szónoki túlzás szükségével és kellékeivel, ha másokról beszél. Sajátságos circulus mutatkozik itt az érzelmek felkeltése és a felkeltett érzelmek visszahatása között. A szónok túlzásokhoz folyomodik, hogy szavainak befogadására a hallgatóságban érzelmi alapot teremtsen s a közönség indulata feleletképpen a szónokot túlzásainak túlzására készíti. Végül a szónokló képviselő maga tudna a legkevesebbé számot adni a szavai mögött rejlő igaz meggyőződésről; csak épúgy, mint a színész még utólag is hiába kísérelné meg, hogy játékának tudatosan színpadi elemeit a közvetlenül érzettektől elválassza. Nyomatékosan támogatni fogja a parlamenti szónokot érzelmi túlhajtásaiban a felelősségtudatának gyengülése, ami tömegben sohasem hiányzik, s a parlamenten kívül eső körökre való tekintet. Ismeri szavainak messzevivő erejét; tudja, hogy a beszédet otthon, választóinak körében is meghallják, s így nem minden számítás nélkül vállalja a «kemény legény» szerepét. Ha ellenzéki ember, a kormányt annál kíméletlenebb és személyeskedőbb formában fogja támadni, mert meg lehet győződve, hogy «kritikájáról» másnap az egész ország beszélni fog. Maga tán világosan látja, hogy egynémely állítást vagy kifejezést a szónoki helyzet és hangulat rovására kell írni; de látja-e ezt az ország, mely távol helyzettől, hangulattól csak a szavak nyers értelméről vett tudomást?

Az álpathos izgalmai vagy unalma elől a folyosó nyújt menedéket. Jellemző szavakban rajzolja meg Sighele a tanácskozóterem és a folyosó ellentétét. «A kamara egészben véve nő, még pedig gyakran histeriás nő. Hogy e szomorú meghatározásnak igazságát bizonyítsuk, elégséges, ha megfigyeljük a különbséget a teremben és a corridoron tartózkodó képviselők között. Valóban csak histeriás természeteknél találjuk meg e rendkívüli változásnak hasonmását. Azt látjuk, hogy emberek, kik egy pillanattal előbb szóval, kézzel fenyegették egymást s kihívó szemekkel mérték egymást végig, most mosolygó ajkakkal találkoznak és barátságosan nyújtanak kezét. Ha egy miniszter megy el mellettük, azok, kik imént szidalmakkal illették, nyájas nevetéssel fogadják, üdvözlik a fényes válasz miatt, talán módot találnak (s itt rejlik a méreg), hogy egy alázatos kérést ajánljanak figyelmébe. Megváltozott a viszony, s még inkább a szó és ítélet. Olyan beszéd, melynek az előbb tapsoltak, olyan javaslat, melyet saját szavazatukkal helyeseltek, éles kritikára ad alkalmat. Az egyik gúnnyal beszél az elvről, melyet védett, keserűséggel a személyekről, kiket támogatott. A másik kifejezéseiben nagy mérsékletet tanúsít emberekkel és eszmékkal szemben, melyeket hevesen támadott. Phrasisok,

melyek örök igazságokként dörögtek a teremben, most neveltség tárgyai. Ki azt ordította, hogy szabadulást csak szabadság hozhat, most egyetlen embert, dictaturát kíván ide a helyzet sanálása végett. Ami igazság a csarnok ajtaján innen, az tévedés az ajtón túl. Mert amott a színpadon voltunk, itt a való étellel állunk szemközt. Úgy hiszem, Paul Bourget mondotta az életről: un volume de Labiche interfolie par du Shakespeare. Ezt nagyobb joggal a parlamenti életről lehetne mondani. Bohózat a folyosón, tragédia a tanácskozóteremben.» (247. l.)

Pedig mennyi kísértés, mennyi erkölcsi veszedelem lappang itt a hullámzó hangulatok és nézetváltozások mögött. Minden parlamenti beszéd, legyen okos vagy értelmetlen, komoly vagy önkéntelen humorú, a nyilvánossággal, a közvéleménnyel való szoros kapcsolata révén tulajdonképpen nagyhatalom: árhat vagy használhat a kormánynak. «Poter mai far, grande é al mai fare invito», mondja Alfieri; s e bölcseséget — úgylátszik — a kormányok is ismerik, mert látható és láthatatlan igyekezettel iparkodnak politikai baráttal és ellenfélei megegyezni. Ha a félelem a rossz lelkiismeret jele, akkor a kormányok többnyire rossz lelkiismeretűek, s végső esetekben tán ezért van a félelemnek annyira középponti szerepe a politikában, amennyire azt Le Bon politikai lélektana állítja. (La psychologie politique et la défense sociale, 1910; ahol 61. k. 1.: Rôle politique de la peur.) A demokratia tudvalevőleg ama államforma, mely legtöbb erkölcsöt kíván s melyben azt a legkisebb mértékben találjuk meg. Ne csodálkozzunk az utóbbi körülményen: a legnagyobb nyilvánosság mellett a legkönnyebb a nyilvánossággal zsarolni. Az ókori görög köztársaságok ebben a bajban mentek tönkre; végül nem találkozott államférfiú, kit a nagy ellenőrzés igazságtalan bírának, a népnek kész prédájává ne tett volna. Bármily paradoxonnak tűnjék is fel: az ügyészek számával együtt növekszik a bűnesetek száma; tudniillik azon ügyészek bűneseteivel növekszik, kik igazságtalanul vádolnak, vagy hallgatási díjat fogadnak el. Szerencsére semmi okom sincsen a különböző protectiók, kijárások, illetéktelen hasznok, panamák végtelen sorát előszámlálni, melyeknek utolsó forrása a képviselői befolyás. Célunknak megfelelt magára a forrásra s ennek tömeglélektani meghatározottságára ráutalni. Mert ama végzetes hatalmat a parlamenti tömegélet teremti meg, hogy azután használatára a ragadós példa tanítson ki. A naiv tudatlanságban társai közé kerülő új honatya hamarosan alkalmazkodni fog a «reális élet követelményeihez». A társas együttlét nemcsak az értelmet, hanem a morális érzéket is gyengíti (la compagnia indebolisce, cosi il talento, come i sentimentali morali, mondja Sighele, 252. l.).

Pedig a parlamenti tömegéletnek még nem is legkárosabb következménye az, amiről most beszéltünk: az endemia corruptionis democraticae, ahogy a betegséget nevezhetnék. A parlamenti együttlét még ennél is veszedelmesebb erőknél, bűnösebb törekvéseknek melegágya lehet. A szónoklatok izzó hevében a köteles ellenzékieskedés határt nem ismerő pártszenvédéllyé, gyűlölködéssé fajulhat, ha személyes ambitio és ellentét komolyra fordítja a parlamenti comoediát. Ne felejtsük azt, amit több ízben hangsúlyoztunk, hogy amíg a tudásnak nincsen

tömegben fokozható ereje és értéke, az érzelmek itt növelik egymást, mert összegeződnek. A pártoskodásnak, e magyar nyavalyának, sohasem lenne meg mindent átfogó, megrontó fontossága, ha nem tömegjelehségként kapna szünetlen új életre; ha a parlamenti rossz példától nem visszhangoznának a népgyűlések és a kortestanyák.

És elkövetkezhetik az az idő, midőn a megmételtyezett közvélemény kárörvendve szemléli az egyenetlen küzdelmet, amelyet az emberi nagyság a közélet porondján az emberi silánysággal vív. Láttuk, tudjuk, hogy tömegben nem a szellemi és erkölcsi kiválóságnak van a legtöbb esélye, hogy a maga tiszta fegyvereivel a győztes maradjon. Kivételesen boldogok a periklesi korok, midőn a nép a legjobb vezetőre hallgat; önző haszonlesés és elvakult szenvedély egy tehetség nélküli Alkibiadest, egy kalandort is megtehet a nép vezetőjének. Nemzetek sorsdöntő korszakai ezek: a nagy elbukik és a kalandor magával ránt a végromlásba egy egész országot.

III.

A modern parlamentarismus az önkénnyel folytatott évszázados küzdelemnek eredményeként jött létre, ép mint legfőbb biztosíték az önkényes rendelkezéseknek, a zsarnokságnak visszatérése ellen. Most, mert az intézmény teljes fejlettsége, tán túlérétsége idején úgy látjuk, hogy ahhoz szervi hibák kapcsolódnak, melyeknek jelei a fejlődés folyamán erősödtek, s melyek rendkívüli viszonyok között katastrófhához is vezetnek, most sutba fogjuk dobni az egész intézményt?

Nyilvánvalóan nem a parlamenti élet megszüntetéséről, hanem csupán módosításáról lehet szó. A hibák és hiányok mellé a parlamentarismus előnyeit és értékét is mindig oda kell gondolnunk, ha nem is beszélünk róluk. Igaz ugyan, hogy bármely biztosíték nyomban elveszítette létjogát, mihelyt azon munkát gátolja meg, melynek ellenőrzésére vagy elvégzésére mások helyett maguk a biztosítók vállalkoztak; de hisz a nemzetgyűlés nem minden esetben kerékkötője a helyes kormányzásnak és az állami haladásnak. A parlamenti biztosíték ugyan vajmi keveset szokott jelenteni fegyverre támaszkodó hatalommal szemben. De nem élünk mindenkor rendkívüli időket, s még ez utóbbiakra vonatkozóan is: a történet a gyáván meghunyászkodó és dicstelenül szétkergetett képviselőkön kívül dicsőséggel ellenállókról is be tud számolni. Azt mondtuk, hogy a parlamenti vitatkozások a politizálás tárgyi jellegét gyakran érzelmibe fordítják át a személyes ellentétek következtében. De viszont épúgy állíthatjuk, hogy a képviselők tanácskozási terme társadalmi nagy ellentétek esetében az érzelmi hő levezetésének, a józan egyezkedésnek fóruma lehet. Osztályérdekek mégis csak inkább a parlamentarismus keretei között, mintsem a nyílt utcán és tereken intézzék el egymás közt felmerülő ügyes-bajos dolgaikat. Folytonos ellenőrzés és még inkább ennek joga zaklatásokra igaztalan vádaskodásokra, zsarolásokra vezethet; de elképzelhetünk-e manapság állami igazgatást a parlament pénzügyi ellenőrzése nélkül? Nyilvánosság nem mindig, nem mindenütt, nem minden esetben kívánatos; de azért nem tagadhatjuk, hogy a képviselőházakban kivételesen

egy-egy közérdeket szolgáló interpelláció is hangzik el. A parlamentarismus előnyeit még olyan időkben sem szabad felejtenuk (mert vannak olyan idők is), amidőn a gyors és radikális cselekvés szükségének tudata a minimumra fokozta le az önkénytől való félelmet; midőn a zaklatott társadalom inkább feltétlenül adná át magát a tettek emberének, mintsem azt nézze és hallgassa végig, hogy mint iparkodik az üres parlamenti fecsegés — egy tehetetlen kormány fedezésére — a serény munkálkodásnak látszatát ébreszteni.

A parlamentek alkati hibáját abban találtuk meg, hogy a működésük által feltételezett együttlét folytán tömeget jelentenek, s így a tömeglélektan törvényei alá esnek, melyek — nagy általánosságban szólva — az egyén értelmi (kritikai) képességének lefokozódását, érzelmi és akarati készségeinek növekedését követelik. A baj constatálása már az ellenszer ismeretét magában rejti. Mondottuk, hogy az egyének nem egyforma módon viselkednek azon hatásokkal szemben, melyeket rajok tömegjelenségek gyakorolnak; vannak, kik könnyen és teljes mértékben illeszkednek a tömeghangulatba, míg mások több-kevesebb ellenállást fejtenek ki a befolyások leküzdésére. Tömeg és tömeg között ép abban rejlik a lényeges különbség (külső feltételeket és elkülönülő célokat leszámítva), hogy a kérdéses ellenállás szempontjából más és más jellegű tagokból tevődik össze. Ha nem így állana a dolog, akkor népmeeing és akadémiai ülés egyet jelentene; akkor nem lenne különbség egy indián törzsnek haditanácsa és az angol parlament között. Igaza van a tömegpsychologia egyik olasz bírálójának, Miceli-nek (*La psicologia della folla*, Riv. It. di soc, marzo 1899.), hogy a haladás nevében és érvelésével protestál az állandó természetűnek elképzelt tömeg gondolata ellen. Ilyen állandóság valóban nem is létezik és nyilván téves az a tömegpsychologia, amely feltételezi. A lélektani törvényszerűség csak a tünetenyeknek általános irányát szabja meg, de nem determinálja véglegesen az egyes eseteket. Utóbbiak sokkal összetettebbek és többféle tényezőtől függenek, semhogy a végső eredmény azonosságára gondolhatnánk. A tömeg az azt alkotó egyének minősége szerint fog változni, mert a számszerűség mellett a minőség szempontját sem szabad figyelmen kívül hagynunk. Nemcsak hogy az egyén nem merül el teljesen a tömegben, de még az egyes egyének is különbözőkép, mert különböző mélységben merülnek el. Amint az individuumnak megvan a maga fejlődése, az individuumokból összeverődő tömeg is fejlődésképes, A mai angol parlament nem a 18-ik századbéli; pedig az éleszemű Chesterfield, ki az utóbbiról jól megállapította a tömegszerűséget, ezt a mairól is constatálhatná (idézve Sighelenél, 224. L).

Általános tételként mondhatjuk ki, hogy mentől sikeresebb ellenállást tudnak a tömeg egyes tagjai tömegjelenségekkel szemben tanúsítani, annál kevésbé fogja az az egész tömeg az egyébként tipikus tömegpsychologiai sajátságokat felmutatni. Ennélfogva a parlament reformjának kérdése a következőképen hangzik: kik, minő minőségű képviselők biztosítják a legjobban az itt is megkívánt ellenállást? Változó érzelmi hangulatoktól és ezek befolyásától négy tulajdonság

ív meg a legsikeresebben: a biztos tudás, a világos kritika, az erős hit és a hajthatatlan karakter. Biztos tudású, világos kritikájú, erős hitű és hajthatatlan jellemű egyénnek kell a nemzetgyűlés tagjának is lennie, ha époly kevéssé akar maga érzelmi politikát kezdeményezni, mint a másoktól inaugurálnak rabszolgája lenni. A négy tulajdonság közül külön-külön egyik sem elegendő; csak összejátszásuk garantál önálló egyéni állásfoglalást. Csupán ismeretekről akkor beszélhetnénk, ha a döntés politikai kérdésekben hitszerű meggyőződést nem követelne meg, s ha a jobb belátás már egymagában elvű kitarást jelentene. De tényleg úgy tapasztaljuk, hogy politikai vélemény érzelmi megkötöttség nélkül nem képzelhető és hogy a tudást kemény jellemnek kell támogatnia, épenséggel tömeges együttlétben, ha az minden megalkuvás nélkül akarja a maga igazát érvényre emelni. Viszont a ratiótól függetlenül hit- és jellemzilárdság okos elhatározások helyett csak oktalan makacsságra vezethet, ha nem tudás és kritika a biztos irányítója.

De mindezen felül van a tömeghangulatok ellen folytatott küzdelemnek még egy nagy feltétele: ismerni kell a veszedelmet és tudatosan kell vele szembehelyezkedni. Rendes esetként a tömeget alkotó egyének gondtalan közvetlenséggel csatlakoznak társaikhoz és segítik ekkép elő a tömeghangulat kialakulását. Amit mi követelünk, az ennek ép az ellenkezője: ki-ki egyéni önállóságának kidomborítása és megóvása által a lehetőség szerint hasson oda, hogy jelentősebb erejű tömeghangulat ne keletkezzék. Láttuk, hogy a mandátumához jutott képviselő majdnem természetes önkéntelen seggel «szónokká» lesz a parlament atmoszférájában; most azt fogjuk tőle kívánni, hogy legjobb tehetsége szerint derhetorisálja magát. Megengedem, hogy ez az öncsonkítás merész követelményének látszik; hisz mondtuk, hogy a szónoki eszközök és formák alkalmazása nélkül a legnyilvánvalóbb igazság sem érvényesülhet a tömegben. De a rhetorisáló ügyeskedésnek vannak különböző fajtái és fokozatai, s ha teljességgel nem is száműzhetjük a szószerkről az érzelmi hangjátékok, értelem és jóízlés már régóta különbséget tesz bölcs beszéd és hangulatra vadászó demagógia között. Tulajdonképpen csak azt követeljük itt fokozatos mértékben és tudatos műveletként, amit az egyéni fejlődés gyakran önkéntelenül úgyis magával hoz.

A desideriumok egész csoportja kíséri a főkövetelményt, részben mint ennek természetes következménye. A személyeskedés megrontja a tárgyilagos tanácskozást: tehát ne személyeskedjenek a képviselő urak; személyes ügy lehetőleg ne is kerüljön a parlament elé. A parlament saját okosságában találja meg elhatározásainak indítékát és mértékét, ne iparkodjék mindenáron a közvéleménynek kegyében járni; ne múltó hangulatok elismerésében és befolyásolásában keresse a maga jutalmát. Ha nem is lesz elkerülhető, hogy nagy elvi ellentétek ne némi csatazajjal csapjanak egymásra, ha a parlament meg is maradna a politikai értékek «börzéjé»-nek, viszont nem szükséges, hogy börzének gondolja az ország házát a gyanútlanul arrajáró. Legyen a képviselő szerény hivatásának tudatában, ennek megfelelően viselkedjék, s ne tekintse a mandátumot a nyilvános szereplés, a gladiatori hősködés alkalmának. Legyen ő maga

elsősorban áthatva a gondolattól, hogy a parlament mint nehézkes és bizonytalan hangulatú testület nem sokat nyújthat, s amennyiben még a jogos várakozáson is alul marad, ennek maguk a parlamenti tagok az okai. Az a képviselő, ki mennyiség és minőség tekintetében visszaél a beszédnek jogával, nem kisebbet vétkezik, mint a kardjával jog és ok nélkül hadonászó katona. A szabadság és nyilvánosság biztosítékait — rendes viszonyok között — megadja már a parlamentnek létezése maga és ennek általános tudata; fölösleges a politikai közvéleményt vásári csörteléssel szünetlenül a garanciákra figyelmeztetni. A nemzetgyűlésnek is megvan a maga szakismereteket kívánó törvényhozói feladata. Működése — rendes körülmények között és hivatásszerűen — ebben merüljön ki s tekintse a megoldás külső feltételeit és járulékait — szükséges rossznak.

Miképen, miféle választási rendszerrel lehetne a legjobban és legbiztosabban olyan képviselőkre számítani, kik képviselői feladatukat, parlamenti hivatásukat a kívánt módon fogják fel? Ebbe a kérdésbe ez alkalommal nem akarok belemélyedni. Egyelőre elegendőnek tartottam, hogy egy olyan parlamenti paedagógiát körvonaloztam, amely esetleg a jövő fejlődés szükségét és lehetőségét rejti magában.

Sighele a parlament tagjainak számszerű reducióját javasolja (500-ról 100-ra). De Sighele maga — csak épúgy, mint az egész tömeglélektan — adós marad annak megállapításával, hogy mely számnál kezdődnek a tömegszerű jelenségek, hogy mi módon és meddig fokozódnak a növekedő számmal egyenes arányban. Részemről inkább a minőség, mintsem a mennyiség kérdését látom egész problémánkban. Már pedig nem tudom elképzelni, hogy az általános activ választói jog lényeges megszorítása nélkül miként lehetne a kívánatos minőséget biztosítani. Sighele javaslatánál esetleg úgy alakulna a dolog, hogy mentől kevesebb a betölthető mandátum, annál inkább saját embereiket erőszakolnák az alsóbb néprétegekre támaszkodó pártok. Az ily értelemben reducált parlamenttel Sighele maga sem lenne megelégedve. A választók körének kellő megszorításán kívül tán a közvetett választási rendszer segíthetne. Mert abból a gondolatból rég kiábrándultunk, hogy közvetlenül maga a nép tudja a legjobban megválasztani a vezetésére legalkalmasabb egyéneket. Mintha a legszélesebb alapra és a közvetlenségre fektetett választási rendszer mind a mai napig egy radikális rationalismusként időelőtti terméke lenne.

Végül egy megfontolásra szánt észrevételt. Azon utat, mely a parlamentből a nyilvánosságba vezet, jócskán meg kellene szűkíteni. Hírlapjaink túlságos buzgalommal közlik a nemzetgyűlés apró-cseprőségeit: jelentéktelen felszólalásait és pikáns közbeszólásait. Mintha a nyugati journalistika abban az irányban fejlődne, hogy a parlamenti életből csupán a lényeges mozzanatokat hozza. Tán elégségesnek bizonyulna az elhangzott beszédeknek hivatalos jellegű bulletinszerű közlése. Valóban nincs is szükség reá, hogy a közvéleményt hetekig-hónapokig izgalomban tartsa, esetleg tettekbe ragadja egy-egy antimilitarista elszólás, vagy egy kultúrátlan embernek kirohanása a kultúra ellen.

Hornyánszky Gyula.